

ШТА ЗНАЧИ *ВИЗАНТИЈА* У ДОМЕНТИЈАНОВОМ *ЖИТИЈУ Св. САВЕ?*

Жарко Б. Вељковић

(sapphousatthis@gmail.com)

Српски научни ценџар, Београд

Савић, Виктор. 2013. „Имена Константинова града у српским средњовековним ћириличким изворима“. *Светии цар Константин и хришћанство II*, 305–321. Ниш: Центар за црквене студије.

Реч је изврсно и дуго потребном оригиналном научном раду о именима Цариграда у српским средњовековним ћириличким изворима. Називи су црпени из свих расположивих извора: повеља, писама, законодавних споменика, историјских састава, историјских забележака, изворне житијне књижевности, као и пословно-правне писмености српске канцеларије у турској средини, и то полазећи од облика у сачуваним старословенским споменицима. Дата су места појављивања назива, као и етимолошка објашњења; рад је испуњен корисним појашњењима, а све претпоставке у раду изнесене су са трезвеном дозом опреза, и аргументовано. Аутор је обрадио следеће називе (читања дајем упроштено):

1) *кон(°)сѡан(°)ѡиѡѡ ѡрадѡ* [konstantinj grad], *костѡан(°)ѡиѡѡ ѡрадѡ* [kostantinj grad], *костѡан(ѡ)диѡѡ ѡрадѡ* [kostandinj grad], *консѡанѡѡиѡѡ ѡрадѡ* [konstantin grad], *костѡанѡѡиѡѡ ѡрадѡ* [kostantin grad], *консѡанѡѡиѡѡновѡ ѡрадѡ* [konstantinov grad] „Константинов град“, као и *костѡанѡѡиѡѡ-ѡрадѡ* [kostantingrad] „Константин-град“ (калк грчког *Κωνσταντινούπολις* (требало би: *Κωνσταντινούπολις*)),

2) *цѡсарѡ ѡрадѡ* [cъsarj/cъsarъ grad], *царѡ ѡрадѡ* [carj/caъ grad], (сра-слица) **царѡѡѡрадѡ*, *царѡѡѡрадѡ* [*carjigrad, carigrad] „царев град“, као и *цѡсарѡѡѡѡ ѡрадѡ* [cesarski grad], *царѡѡѡѡ ѡрадѡ* [carski grad] „царски

мору' — на всои великои | романіи ѿ сїю сїраноу византїйскѣи мора (р. 267–268), те је из свега јасно да је назначени локалитет на самој обали (на југозападном улазу у Босфорски мореуз), по коме оближње море и носи име, раздвајајући Византијско царство на два дела (европски и малоазијски део).“

ОвOME што је аутор изнео бисмо желели да приложимо и своја промишљања. Пре свега, да је „Византијско море“ име добило по једном од називâ Цариграда у средњем веку, *Византї(ион)* (грч. *Βυζάντιον*) (в. горе), те би то требало да буде прецизније „Визант(иј)ско море“. Након тога, ваља поћи од чињенице да је Св. Сава путовао бродом из „Сиријског мора“ (Левантског мора) до Анатолије (Анталије) па потом пловећи преко „Византије“ — до Цариграда (Станојевић 1935, 88, 89). Будући да је Св. Сава до Цариграда морао стићи пловећи кроз Дарданеле и преко Мраморног мора, а, видимо горе, оно се такође звало и — „Визант(иј)ско море“, очито је стога да су „Визант(иј)ско море“ и „Византија“ синоними. Реч би, наиме, била о грчком називу за данашње Мраморно море, грчкој синтагми **ἡ Βυζαντία θάλασσα* (уп. Lewis and Short 2002, 256) у значењу „Визант(иј)ско море“, која се могла скратити и на **ἡ Βυζαντία* (уп. Liddel and Scott 1883, 608; Lewis and Short 2002, 1096) у истом значењу. Отуда у нас и „Визант(иј)ско море“ — као превод, и „Византија“ — као транскрипција.

Напослетку, да ово именовање „Визант(иј)ско море“ према Визант(ион)у, тј. Константинопољу/Цариграду није усамљен случај чак ни у старини, док је још Визант(ион) био само Визант(ион) и није ни било Константинопоља/Цариграда, сведочи нам топоним *Byzantia litora* „букв. ‘Византске обале’, потоњи ‘Константинопољски мореуз’“, односно Босфор. Топоним је једном (колико је познато, и једини пут) поменут код Овидија у *Тујованкама* (*Tristia*) (Lewis and Short 1969, 256, 1072):

*quaeque tenent/prement Ponti Byzantia litora fauces:
hic locus est gemini janua vasta maris.*

„[...] као и *Византїске обале* које обухватају/стежу теснац «морски штоно води» у Понт (Црно море).

На том је месту широк «морски» пролаз између «ова два» близаначка мора (Понта и Пропонтиде.)“

(Ovid 1939, 50; Ovidius Naso 1727, 495; превод Ж. В., уп. Ovid 1939, 51). На том месту још 1727. чувени ерудита и коментатор класичних дела Питер Бурман Старији (Petrus Burmannus (Senior), Pieter Burman(n)) овако појашњава: [...] *ita autem litora Byzantia prominent,*

ut angustissimus sit Bosporus, et longe videntibus non videatur transitus in Euxinum esse. — [...] а обале Визант(ион)а (*Византиске обале*) толико надвисују «море» да је «сам» Босфор врло стешњен «за пловидбу», па се чак ни посматрачу издалека не чини да је то «морски» пролаз у Еуксин (Црно море) (Ovidius Naso 1727, 495; превод Ж. В.). Стога исправно (в. горе) резонују Луис и Шорт, састављачи Луис–Шортовог *Латинског речника* када ову синтагму *Byzantia litora* тумаче не само као „обале Визант(ион)а“, него као топоним „Византске обале“, тј. „Константинопољски мореуз“, односно Босфор (в. горе), исправно претпостављајући пренос значења са обала мореуза на мореуз услед њиховог надвишавања, а његове зато стешњености.

Литература:

- Доментијан. 1988. *Живој Св. Саве и Живој Св. Симеона*. Предео Лазар Мирковић. Београд: Просвета, Српска књижевна задруга.
- Јовићевић, Радојица. 1992. *Лична имена у старословенском језику*. Београд: Филолошки факултет.
- Lewis, C. T., Short, C. 2002. *A Latin Dictionary*. Oxford: Clarendon Press.
- Liddel, Henry George, Scott, Robert. 1883. *Greek-English Lexicon*. Oxford: Clarendon Press.
- Miklosich, Fr(anz). 1862–1865. *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*. Vindobona (Wien): G. (W.) Braumüller.
- Ovid. mcmxxxix (1939). *Ovid with an English translation: Tristia, Ex Ponto*. Translated by Arthur Leslie Wheeler. Cambridge, London: Harvard UP, W. Heinemann LTD.
- Ovidius Naso, Publius. mdccxxvii (1727). *Publii Ovidii Nasonis Tristium lib(ri) v, Ex Ponto lib(ri) iv*. Amstelodami (Amsterdam): Janssonio-Waesbergii (Jansson van Waesberge).
- Skok, Petar. 1971–1973. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I–III*. Zagreb: JAZU.
- Sophocles, E. A.. 1900. *Greek lexicon of the Roman and Byzantine periods (B. C. 146 – A. D. 1100)*. New York: Ch. Scribner's sons.
- Станојевић, Ст(аноје). 1935. *Свети Сава*. Београд: Државна штампарија Краљевине Југославије.
- Škaljić, Abdulah. 1989. *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Sarajevo: Svjetlost.

Примљено: 17. 11. 2020. | Одобрено: 1. 12. 2020. □